

Marta Michalska

Intencje pielgrzymowania uczestników XXX, XXXI i XXXII Pieszej Pielgrzymki Skałecznej

Pilgrimage intentions of XXX, XXXI and XXXII Skałeczna Walking Pilgrimage participants

Abstract: Pilgrims take part in the pilgrimage with a particular purpose, a single or multiple intentions. Intention can be religious or secular. In this article we focus on individual intentions of pilgrims taking part in Skałeczna Walking Pilgrimage from Kraków to Jasna Góra in Częstochowa. Each pilgrim apart from individual intentions devotes his or her effort in the collective intentions of the whole pilgrimage. In recent years, late pope John Paul II played an important role in the collective intentions of pilgrimage from Kraków to Jasna Góra.

Results presented in this paper has been obtained from two sources. We collected 579 surveys between 2006 and 2008 and conducted a number of individual interviews.

Our results show that almost always pilgrims travel with religious intentions. Using an open question format, we found that majority of intentions were begging intentions (477 answers), grace intentions are the second most popular and were indicated in 172 answers. Penance intention has only been mentioned in 30 answers. Only a few pilgrims picked secular intentions. Our results clearly show that religious intentions are still the most popular one.

Keywords: intention, pilgrimage, Skałeczna Walking Pilgrimage, Jasna Góra, Kraków, John Paul II

1. Wprowadzenie

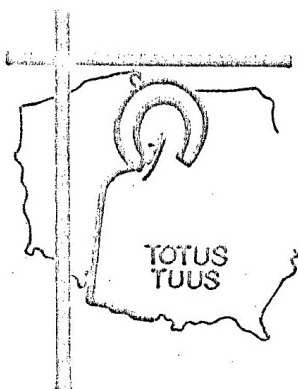
Wyruszając na szlak pątniczy pielgrzym podejmuje swój trud w określonym celu, w wybranej – zwykle jasno zdefiniowanej – intencji lub w wielu intencjach.

Intencja rozumiana jako „(...) pragnienie, plan, dążenie zorientowane na jakiś cel, jakiś stan końcowy (...)” (Reber, Reber 2005: 289), „zamierzenie, motyw (...)” (*Katechizm Kościoła Katolickiego* 1994: 704), może przybrać charakter religijny ale i świecki. W niniejszym artykule skupiono się na indywidualnych intencjach pielgrzymów uczestniczących w Pieszej Pielgrzymce Skalecznej¹ zmierzającej z Krakowa na Jasną Górę w Częstochowie. Należy jednak zaznaczyć, że stając się częścią wybranej pielgrzymki, pątnik podejmuje trud pątniczy nie tylko we własnej intencji czy też tych mu powierzonych, ale i w intencji przypisanej całej wspólnotie pątniczej. W szczególny sposób, w treść intencji przewodnich współczesnych krakowskich pielgrzymek wędrujących pieszo ku Jasnej Górze, wpisano postać Jana Pawła II. Działalność i charyzmat papieża – Polaka zdeteterminował na lata charakter Pieszej Pielgrzymki Skalecznej. Zewnętrznym przejawem przywiązania, szacunku i miłości do Jego osoby oraz głoszonej przez Jana Pawła II nauki stała się m.in. główna intencja każdej pielgrzymki – za Ojca Świętego, Kościół i Ojczyznę oraz napis widniejący na tablicy pielgrzymkowej niesionej na czele grupy: *Totus Tuus (...) w intencji OJCA ŚW.* (ASk 1, Władyczanka 1993: 12, 17, Jabłoński 1996: 44, www 1), (ryc. 1, fot. 1). Drugą krakowską wspólną pątniczą pielgrzymującą (od 1981 r.) na Jasną Górę „(...) w intencji Ojca św. i Ojczyzny” (Balon, Samsonowska 1996: 59, Gubała i in. 2002: 6, 14, wywiad 1) jest Piesza Pielgrzymka Krakowska (fot. 2). Zdaniem A. Baca, właśnie ta intencja zdeteterminowała na lata jej liczebność oraz ciągłość funkcjonowania (wywiad 1). Od 2005 r. główną intencją modlitewną pielgrzymki była rychła beatyfikacja Jana Pawła II, w kolejnych latach – jego kanonizacja, duchowe wspieranie papieża Benedykta XVI, aktualnie papieża Franciszka oraz modlitwa w intencji Ojczyzny (www 2).

Choć podając w kwestionariuszu swe osobiste intencje pielgrzymi skaleczni bezpośrednio nie odwołują się do postaci Jana Pawła II, warto przypomnieć, że w roku 1981 bardzo wielu z nich wyruszyło na szlak w intencji Papieża. Dziękowano za uratowanie życia oraz modlono się o powrót do zdrowia Ojca Świętego postrzelonego 13 maja na Palcu św. Piotra w Rzymie². Powyższe

¹ Piesza Pielgrzymka Skaleczna to najstarsza (powstała w 1976 r.) i zarazem najmniejsza (licząca średnio około 250 osób) z aktualnie funkcjonujących pielgrzymek pieszych zmierzających corocznie w dniach od 16 do 22 lipca z Krakowa na Jasną Górę w Częstochowie.

² Jak podaje E. Szumska „(...) komu Ojciec podsunął mikrofon (...)” w trakcie pielgrzymki, pytając jako przewodnik o przyczynę pielgrzymowania (...) więcej niż połowa (...) osób wskazywała na intencję dziękczynną za uratowanie życia Jana Pawła II”; wywiad 2.

Drodzy Pielgrzymi, Bracia i Siostry !

Pożegnaniu słonecznego lata towarzyszy przywoływanie wydarzeń, które Pan Bóg zwołał nam przeżyć i współtworzyć. Niepowtarzalne dla wielu z nas wydarzenia stanowiła Piesza Pielgrzymka ze Skakki na Jasną Górę. Stała się ona szczególnie aktualna, gdy zbliża się

X Rocznicę wyboru Jana Pawła II na Stolicę Piotrową. Pamiętamy tamten październikowy wieczór roku 1978 pełen radości, dumy, niepokoju, nobilitacji Kościoła w Polsce i nobilitacji Narodu.

Przez 8 lat Skałecznych Pielgrzymów "prowadziła" tablica z napisem:

"TOTUS TUUS - PIESZA PIELGRZYMKA
Kraków-Skałka - Jasna Góra
w intencji O J C A S W."

W tym roku informowała o naszej pąci tablica z historyczną dedykacją:

"Z serdecznym błogosławieństwem Karol Kardynał Wojtyła
metropolita krakowski 1.VII.1978 w Częstochowie"

W dniu świętowania Jubileuszowego "Dnia Papieskiego", w swoich wspólnotach parafialnych, ośmielamy się przypomnieć Bogu nasze lipcowe dni modlitwy i warg i dziękować za Dar Jana Pawła II dla Kościoła, świata i Narodu.

Na Skałce zgromadzimy się 23 października przy sercu Jasnogórskiej Matki Kościoła, aby prosić o dalsze błogosławione lata dla Jana Pawła II.

- godz. 10³⁰ - Msza św. w intencji Pierwszego Pielgrzyma i nas - pielgrzymów
- godz. 11⁴⁵ - Modlitwa przy Krzyżu Spotkania z Janem Pawłem II
- godz. 12¹⁵ - Braterskie spotkanie, agapa, wspomnienia, refleksje oraz wykład: "Błogosławiony c. H. norat Koźmiński - człowiek zawierzenia Maryi Jasnogórskiej"

Pozostając w modlitawnej więzi, serdecznie Was pozdrawiam i oczekuję.

W imieniu animatorów

Andrzej Jędrzejko

Ryc. 1. Zaproszenie do uczestników PPS na październikowe spotkanie popielgrzymkowe, w ramach którego świętowano X. rocznicę wyboru Jana Pawła II na Stolicę Apostolską (1988 r.)

Źródło: ASK 1.

wydarzenie stało się bodźcem również dla wielu osób, które dołączyły do Pieszej Pielgrzymki Krakowskiej, która po raz pierwszy wyruszyła z Wawelu na Jasną Górę właśnie w 1981 r. (Gubała i in. 2002: 29).

2. Metodologia badań

Zaprezentowane w artykule dane dotyczące intencji pielgrzymowania pozyskano w ramach badań ankietowych, które przeprowadzono trzykrotnie w latach: 2006, 2007, 2008, uzyskując 579 kwestionariuszy (tab. 1). Powyższą technikę (ankietową) zastosowano w toku prowadzonych badań terenowych zrealizowanych w latach 2006–2013, w celu poznania społeczno-geograficznych uwarunkowań pieszego pielgrzymowania z Krakowa na Jasną Górę. Podmiotem prowadzonych badań byli uczestnicy Pieszej Pielgrzymki Skałecznej. Aby w jak największym stopniu ujednolicić warunki (środowiskowe, czasowe), w jakich respondenci udzielali odpowiedzi, badania zrealizowano w trakcie pielgrzymki. Ograniczenie wpływu czynników zewnętrznych, mogących w znaczący sposób rzutować na wypowiedzi badanych, pozwoliło analizować i interpretować uzyskane wyniki znając okoliczności (jednakowe dla wszystkich), w jakich pielgrzymi wypełniali kwestionariusz. Kierując się powyższą zasadą, badania przeprowadzono trzykrotnie w tym samym miejscu, w trzecim dniu trwania pielgrzymki. Skupienie badanych w jednym miejscu, umożliwiające bezpośrednie przekazanie i zebranie materiałów w środowisku pielgrzymów, kwalifikuje zastosowaną technikę ankietową do kategorii ankiet środowiskowych³. Kwestionariusze przekazane respondentom spełniały warunki anonimowości (ankieta anonimowa, Sztumski 2005: 175). Badaniami objęto większość uczestników pielgrzymki – wszystkich pątników, którzy nie odmówili wypełnienia kwestionariusza ankiety.

Kwestionariusz składał się z 20 pytań oraz metryczki, zawierającej 10 pytań na temat badanych osób. Istotne miejsce w kwestionariuszu zajmowały pytania odnoszące się do zagadnienia motywacji, dlatego też obok pytania o cele (pytanie 15) jakie pielgrzymi zamierzają zrealizować pielgrzymując, zapytano respondentów o intencje – *W jakiej intencji pielgrzymujesz?* (pytanie 16).

³ Kategorie – ankieta środowiskowa, wyróżniono w ramach podziału ankiet ze względu na sposób rozprowadzenia, pozostałe kategorie to:ankiety prasowe i pocztowe, Sztumski 2005: 172–173.

Tab. 1. Liczbowa charakterystyka badań ankietowych

Kategoria danych	Rok badań Numer Pieszej Pielgrzymki Skalecznej			Razem
	2006 XXX	2007 XXXI	2008 XXXII	
Liczba pielgrzymów	279	278	240	797
Liczba rozdanych kwestionariuszy	260	230	223	713
Liczba kwestionariuszy poddanych analizie	200 (71,7%) ^a (76,9%) ^b	172 (61,9%) (74,8%)	207 (86,3%) (92,8%)	579 (72,7%) (81,2%)

Objaśnienia: ^a odsetek pielgrzymów uczestniczących w badaniu (w 2006 r. 279 osób – 100%); ^b odsetek kwestionariuszy zwróconych, przyjętych do analizy (w 2006 r. 260 ankiet – 100%).

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety); liczbę pątników ustalono na podstawie: 2006 r. – Ask 2; 2007 r. – Tomoń 2007; 2008 r. – Tomoń 2008.

Uwzględniając kryterium techniczne, pytanie 16. należy do grupy pytań otwartych, których zastosowanie pozwala przede wszystkim na przeprowadzenie jakościowej analizy materiału (Konecki 2000: 37–39). Respondent odpowiadając na pytanie otwarte miał możliwość swobodnej, samodzielnej wypowiedzi, nieskrępowanej sugestiami autora kwestionariusza. Jednocześnie pytanie to posiada cechy charakterystyczne dla pytań sondujących i uzupełniających (Gruszczyński 2003: 33) względem pytania zamkniętego (pytanie 15) odnoszącego się do zamierzeń i pragnień pielgrzymów – celów pielgrzymowania.

Dla zrozumienia i sklasyfikowania motywów postępowania respondentów (pielgrzymów) wykorzystano teorię ugruntowaną (Konecki 2000: 36). Powołując się na jej założenia, dokonano kategoryzacji odpowiedzi na pytanie o intencje pątnicze (pytanie 16). Wyróżniono kryteria o określonych własnościach, według których przypisywano odpowiedzi do utworzonych kategorii. Uzyskane wyniki stały się punktem odniesienia⁴ w rozważaniach nad celem pielgrzymowania, a w konsekwencji nad ich motywacyjnym aspektem.

⁴ Ważną cechą teorii ugruntowanej jest fakt, że opracowaną teorię można odnieść do odmiennych obszarów badawczych, formalnych (Glaser 1978: 6).

Mając świadomość niedoskonałości zastosowanej techniki, a zabiegając o wiarygodne i szczere wypowiedzi, wykorzystano jej szerokie możliwości⁵, poprzez wprowadzenie dwóch pytań tematycznie zbieżnych. Zastosowana metodyka spełniła wcześniejsze założenia. Uzyskanie licznych wypowiedzi na pytanie 15.⁶, umożliwiło rzetelną analizę zagadnienia celu pielgrzymowania, zaś wprowadzenie do kwestionariusza pytania 16., pozwoliło na przeprowadzenie pogłębionej jakościowej analizy zebranego materiału. Uzyskano swobodniejsze, indywidualnie sformułowane, autentyczniejsze odpowiedzi w dosłownym brzmieniu. Wprowadzenie do kwestionariusza, obydwu pytań w zaproponowanej formie (zamkniętej i otwartej), warunkuje pełniejsze zrozumienie skomplikowanego aspektu motywacyjnego. Korzyści wynikające z wykorzystania tak skonstruowanych pytań, wynagrodziły czas poświęcony przygotowaniu pytania 15., zawierającego rozbudowaną (39 propozycji⁷) listę alternatywnych odpowiedzi, jak również trud poniesiony na etapie analizy odpowiedzi na pytanie otwarte (numer 16). W niniejszej publikacji ze względu na ograniczoną pojemność przedstawiono indywidualne intencje pątników, jedynie w uzupełnieniu odwołując się do wyników badań dotyczących celów pielgrzymowania. W pracy wykorzystano również informację pozyskane w ramach prowadzonych wywiadów (wywiad swobodny ukierunkowany, jawny) z organizatorami pielgrzymki skałecznej (E. Szumska) i krakowskiej (A. Bac).

3. Struktura społeczno-demograficzna i geograficzna uczestników pielgrzymki⁸

Szczegółowe wyniki analizy struktury społeczno-demograficznej respondentów zestawiono w niżej zamieszczonych tabelach (tab. 2, 3, 4, 5). W próbie badawczej

⁵ Możliwość wykorzystania pytań o zróżnicowanej formie, np. pytań otwartych (technicznie). Wady i zalety stosowania powyższych pytań, dość obszernie przedstawia L.A. Gruszczyński; Gruszczyński 2003: 38–39.

⁶ W 2006 r. (200 kwestionariuszy), brak odpowiedzi – 0; w 2007 r. (172 kwestionariuszy), brak odpowiedzi – 7; w 2008 r. (207 kwestionariuszy), brak odpowiedzi – 2.

⁷ Całościowe wyniki analizy zagadnienia celu i motywacji pielgrzymowania opublikowano w: Michalska 2014a: 199–230; kwestionariusz ankiety zamieszczono w: Michalska 2014b: 397; natomiast częściowe wyniki zaprezentowano w następującym artykule: Michalska 2008: 96–98.

⁸ Szczegółową analizę wyników badań odnoszących się do struktury społeczno-demograficznej i geograficznej uczestników Pieszej Pielgrzymki Skałecznej (w latach: 1988–2004, 2006–2010) zamieszczono w: Michalska 2014a: 168–186.

liczącej w sumie 579 osób, zdecydowaną większość stanowiły kobiety (68,7%). Na każdym etapie badań liczba kobiet przewyższała liczbę pątników płci męskiej. Analizując wiek pielgrzymów biorących udział w badaniu, należy wyróżnić grupę najliczniejszą (25,4%), deklarującą wiek od 46–55 lat. Również licznie uczestniczyły w pielgrzymce (20,9%) osoby należące do kolejnego przedziału wiekowego 56–65 lat, tym samym zajmując drugą pozycję wśród całej badanej społeczności. Kobiety żyjące w stanie małżeńskim (34,0%) oraz panny (25,4%) licznie zdominowały badaną społeczność na każdym z etapów prowadzonych badań. Osoby z wykształceniem wyższym magisterskim (34,7%) oraz średnim (30,4%) przewyższyły liczbę osób reprezentujących niższy stopień wykształcenia oraz nielicznych respondentów posiadających stopień naukowy. Blisko połowa populacji (48,0%), to osoby pracujące, dość liczną grupę respondentów stanowili również emeryci (21,8%) oraz uczniowie (14,5%); w roku 2007 wyniki w dwóch powyższych kategoriach były jednakowe (tab. 2).

Spośród osób aktywnych zawodowo najliczniej reprezentowaną grupą byli pracownicy umysłowi i techniczni (45,8%). Co ważne, niemal połowę osób włączonych do tej kategorii stanowili nauczyciele⁹. Choć nie zdominowali oni całej populacji pielgrzymów jak to miało miejsce – według Z.S. Jabłońskiego – w poprzednich latach istnienia pielgrzymki (Jabłoński 1996: 46), nadal nauczyciele zajmują ważną pozycję w strukturze zawodowej pątników. Do powyższej grupy zawodów wymagających znacznej wiedzy, umiejętności i doświadczenia, zaliczają się również kolejne kategorie: pracownicy administracyjno-biurowi (22,6%) oraz kierownicy i specjaliści (4,5%), szczególnie licznie reprezentowani w 2006 r. (7,0%). Znaczny odsetek osób stanowią również pielgrzymi pracujący w sektorze usługowym (12,9%). Warto zwrócić uwagę na fakt, że wśród badanych pielgrzymów niewielki odsetek osób stanowią robotnicy i rzemieślnicy (6,1%) oraz rolnicy (0,6%). Zanotowano również stosunkowo niewielki odsetek pątników prowadzących własną działalność gospodarczą (2,3%). Wyniki z poszczególnych lat zaprezentowano w tabeli 3.

Chcąc poznać nie tylko cechy społeczno-demograficzne i religijne badanej społeczności, zapytano respondentów o stosunek pielgrzymów oraz ich rodziców do wiary i praktyk religijnych. Wyniki w poszczególnych latach prowadzonych badań są zbliżone. Niemal wszyscy respondenci, to praktykujący katolicy (95,7%).

⁹ Odsetek nauczycieli w populacji osób aktywnych zawodowo w poszczególnych latach wyniósł: 23,7% w 2006 r., 28,6% – 2007 r. i 16,1% – 2008 r.

Fot. 1. Tablica pielgrzymkowa 36. Pieszej Pielgrzymki Skalecznej (fot. M. Michalska)

Fot. 2. Piesza Pielgrzymka Krakowska (fot. M. Michalska)

Tab. 2. Struktura społeczno-demograficzna pielgrzymów uczestniczących w badaniach

Cechy demograficzne i społeczne	Rok							
	2006		2007		2008		2006–2008	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
suma	200	100,0	172	100,0	207	100,0	579	100,0
Płeć								
mężczyźni	59	29,5	47	27,3	68	32,8	174	30,1
kobiety	140	70,0	120	69,8	138	66,7	398	68,7
brak danych	1	0,5	5	2,9	1	0,5	7	1,2
Wiek								
poniżej 13	8	4,0	7	4,1	6	2,9	21	3,6
13–18	22	11,0	26	15,1	17	8,2	65	11,2
19–25	7	3,5	17	9,9	14	6,8	38	6,6
26–35	20	10,0	12	7,0	26	12,5	58	10,0
36–45	25	12,5	27	15,7	22	10,6	74	12,8
46–55	51	25,5	39	22,6	57	27,5	147	25,4
56–65	50	25,0	27	15,7	44	21,3	121	20,9
66–75	13	6,5	10	5,8	17	8,2	40	6,9
powyżej 75	3	1,5	0	0,0	2	1,0	5	0,9
brak danych	1	0,5	7	4,1	2	1,0	10	1,7
Stan cywilny								
kawaler	27	13,5	24	13,9	24	11,6	75	13,0
panna	50	25,0	54	31,4	43	20,7	147	25,4
żonaty	31	15,5	22	12,8	39	18,8	92	15,9
zamężna	69	34,5	55	31,9	73	35,3	197	34,0
rozwódziony	0	0,0	0	0,0	2	1,0	2	0,4
rozwódziona	7	3,5	2	1,2	8	3,9	17	2,9
wdowiec	1	0,5	1	0,6	1	0,5	3	0,5
wdowa	11	5,5	8	4,7	13	6,3	32	5,5
brak danych	4	2,0	6	3,5	4	1,9	14	2,4
Wykształcenie								
Stopień naukowy								
podstawowe	28	14,0	34	19,7	23	11,1	85	14,7
zawodowe	16	8,0	13	7,6	18	8,7	47	8,1
średnie	61	30,5	48	27,9	67	32,4	176	30,4
licencjat/inżynier	9	4,5	13	7,5	13	6,3	35	6,0
magister	70	35,0	55	32,0	76	36,7	201	34,7
doktor	6	3,0	2	1,2	4	1,9	12	2,1
doktor habilitowany	3	1,5	0	0,0	1	0,5	4	0,7
profesor	1	0,5	0	0,0	0	0,0	1	0,2
brak danych	6	3,0	7	4,1	5	2,4	18	3,1

Cechy demograficzne i społeczne	Rok							
	2006		2007		2008		2006–2008	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
suma	200	100,0	172	100,0	207	100,0	579	100,0
Grupa zawodowa								
uczniowie	30	15,0	32	18,6	22	10,6	84	14,5
studenci	10	5,0	15	8,7	18	8,7	43	7,4
pracujący	98	49,0	82	47,7	98	47,3	278	48,0
niepracujący	2	1,0	3	1,7	6	2,9	11	1,9
emeryci	51	25,5	32	18,6	43	20,8	126	21,8
reńciści	4	2,0	2	1,2	10	4,8	16	2,8
brak danych	5	2,5	6	3,5	10	4,8	21	3,6

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, metryczka).

Tab. 3. Struktura zawodowa aktywnych zawodowo pielgrzymów uczestniczących w badaniach

Kategorie zawodów	Rok			
	2006	2007	2008	2006–2008
	Liczba odp. ^a (%)	Liczba odp. (%)	Liczba odp. (%)	Liczba odp. (%)
pracownicy umysłowi i techniczni	55 (48,3)	47 (55,9)	40 (35,7)	142 (45,8)
pracownicy administracyjno-biurowi	23 (20,2)	15 (17,8)	32 (28,6)	70 (22,6)
kadra kierownicza i specjaliści	8 (7,0)	3 (3,6)	3 (2,7)	14 (4,5)
pracownicy usług	8 (7,0)	12 (14,3)	20 (17,8)	40 (12,9)
robotnicy i rzemieślnicy	8 (7,0)	2 (2,4)	9 (8,0)	19 (6,1)
rolnicy	1 (0,9)	0 (0,0)	1 (0,9)	2 (0,6)
osoby prowadzące własną działalność gospodarczą	4 (3,5)	1(1,2)	2 (1,8)	7 (2,3)
inne	7 (6,1)	4 (4,8)	5 (4,5)	16 (5,2)
suma	114 (100,0)	84 (100,0)	112 (100,0)	310 (100,0)
brak odpowiedzi	16 (8,0)	33 (19,2)	24 (11,6)	73 (12,6)

Objaśnienia: ^a różnica między liczbą odpowiedzi (liczba odp. = 310) a liczbą respondentów (N = 579), wynika z faktu, że część osób zadeklarowało więcej niż jeden zawód.

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, metryczka).

Należy jednak zauważyć drugą choć nieporównywalnie mniejszą grupę osób (1,7%), określających się jako „wątpiący” czy „poszukujący”. Deklarując jakie podejście do wiary oraz praktyk religijnych reprezentują rodzice respondentów, najczęściej wskazywano na kategorię „katolik praktykujący” jednak część pątników, szczególnie w przypadku charakterystyki osoby ojca (6,9%) zaznaczyła kategorię „katolik nie praktykujący” (tab. 4).

3.1. Geograficzny zasięg oddziaływania pielgrzymki

Jak wykazano, zasięg geograficzny oddziaływania pielgrzymki skałecznej ograniczony jest w dominującej mierze do terytorium Polski. Wyniki analizy omawianego

Tab. 4. Stosunek do wiary i praktyk religijnych deklarowany przez pielgrzymów uczestniczących w badaniach

Stosunek do wiary i praktyk religijnych	Rok							
	2006		2007		2008		2006–2008	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
suma	200	100,0	172	100,0	207	100,0	579	100,0
Pielgrzym								
katolik praktykujący	195	97,5	161	93,6	198	95,6	554	95,7
katolik nie praktykujący	0	0,0	1	0,6	0	0,0	1	0,2
innego wyznania	1	0,5	0	0,0	0	0,0	1	0,2
wątpiący (poszukujący)	2	1,0	3	1,7	5	2,4	10	1,7
niewierzący	0	0,0	1	0,6	0	0,0	1	0,2
brak danych	2	1,0	6	3,5	4	1,9	12	2,1
Rodzice: matka								
katolik praktykujący	193	96,5	156	90,7	190	91,8	539	93,1
katolik nie praktykujący	2	1,0	1	0,6	4	1,9	7	1,2
innego wyznania	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
wątpiący (poszukujący)	0	0,0	0	0,0	5	2,4	5	0,9
niewierzący	1	0,5	0	0,0	0	0,0	1	0,2
brak danych	4	2,0	15	8,7	8	3,9	27	4,7
Rodzice: ojciec								
katolik praktykujący	175	87,5	137	79,6	164	79,2	476	82,2
katolik nie praktykujący	16	8,0	10	5,8	14	6,8	40	6,9
innego wyznania	0	0,0	1	0,6	0	0,0	1	0,2
wątpiący (poszukujący)	1	0,5	2	1,2	8	3,9	11	1,9
niewierzący	1	0,5	1	0,6	0	0,0	2	0,3
brak danych	7	3,5	21	12,2	21	10,1	49	8,5

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, metryczka).

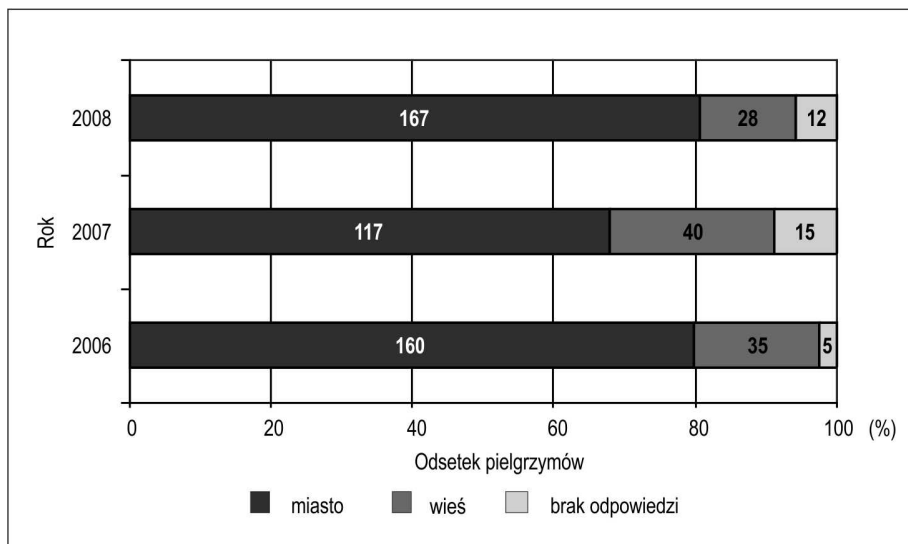
zagadnienia odnoszące się do województw, w znacznym stopniu zawężają zasięg oddziaływania pielgrzymki do województwa małopolskiego i potwierdzają regionalny charakter pielgrzymki (tab. 5). Większość (78,0%) respondentów uczestniczących w pielgrzymce, to mieszkańcy województwa małopolskiego, stanowiący od 71,5% (2007 r.) do 84,5% (2006 r.) osób. Mieszkańcy Krakowa zdominowali liczebnie społeczność włączoną do omawianego województwa. Spośród pozostałych wymienionych 13 województw, najliczniej reprezentowane były województwa: śląskie (6,0% pielgrzymów), podkarpackie (2,4%) i mazowieckie (1,9%).

Tab. 5. Miejsce zamieszkania pielgrzymów uczestniczących w badaniach

Miejsce zamieszkania	Rok							
	2006		2007		2008		2006–2008	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
Typ miejscowości								
miasto ^a	160	80,0	117	68,0	167	80,7	444	76,7
wieś	35	17,5	40	23,3	28	13,5	103	17,8
brak danych	5	2,5	15	8,7	12	5,8	32	5,5
suma	200	100,0	172	100,0	207	100,0	579	100,0
Województwo								
Małopolskie ^a	169	84,5	123	71,5	160	77,3	452	78,0
Śląskie	12	6,0	11	6,4	12	5,8	35	6,0
Podkarpackie	5	2,5	5	2,9	4	1,9	14	2,4
Mazowieckie	0	0,0	7	4,0	4	1,9	11	1,9
Wielkopolskie	3	1,5	2	1,2	4	1,9	9	1,5
Łódzkie	2	1,0	2	1,2	0	0,0	4	0,7
Świętokrzyskie	1	0,5	4	2,3	1	0,5	6	1,0
Kujawsko-pomorskie	1	0,5	2	1,2	1	0,5	4	0,7
Lubuskie	1	0,5	1	0,6	0	0,0	2	0,4
Pomorskie	1	0,5	0	0,0	0	0,0	1	0,2
Lubelskie	1	0,5	0	0,0	4	1,9	5	0,8
Zachodnio-pomorskie	0	0,0	1	0,6	1	0,5	2	0,4
Opolskie	0	0,0	1	0,6	0	0,0	1	0,2
Dolnośląskie	0	0,0	0	0,0	2	1,0	2	0,4
brak danych	3	1,5	12	6,9	12	5,8	27	4,7
zagranica	1	0,5	1	0,6	2	1,0	4	0,7

Objaśnienia: ^a większość respondentów zadeklarowało jako miejsce zamieszkania miasto Kraków: 105 osób – 62,1% (2006 r.), 67 osób – 54,5% (2007 r.), 96 osób – 60,0% (2008 r.).

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, metryczka).

Ryc. 2. Miejsce zamieszkania pielgrzymów uczestniczących w badaniu

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, metryczka).

Mieszkańcy miast uczestniczący w Pieszej Pielgrzymce Skałecznej w latach: 2006-2008, zdominowali liczebnie pielgrzymów zamieszkujących tereny wiejskie. Aż 76,7% respondentów pochodziło z miast. Mniej liczna grupa stanowiąca 17,8% pątników zadeklarowała jako miejsce zamieszkania miejscowości wiejskie (tab. 5, ryc. 2).

4. Intencje uczestników Pieszej Pielgrzymki Skałecznej

Pielgrzymi skałeczni poproszeni o wymienienie intencji, w jakiej podjęli się pielgrzymować zdecydowanie najczęściej wskazywali intencje błagalne. W sumie w latach 2006–2008, 477-krotnie deklarowano, że wyruszą na szlak by wypraszać u Boga różnorodne łaski dla siebie, najbliższej rodziny, przyjaciół oraz osób im nie znanych, potrzebujących modlitewnego wsparcia. Dla znacznej grupy pątników (172 odpowiedzi) pielgrzymowanie przybrało formę dziękczynienia. Niewielu jednak (30 odpowiedzi) wyruszało na szlak pątniczy w intencji pokutnej. Jeszcze mniejsza grupa pielgrzymów (19 odpowiedzi) deklarowała inne niż wyżej

wymienione, powszechnie znane intencje. Przede wszystkim, więc uczestniczenie w pielgrzymce stało się sposobnością do ujawnienia wszelkich trosk i słabości, wymodlenia wsparcia i opieki jak również wyrażenia wdzięczności i uwielbienia Boga. W tabeli 6. przedstawiono ilościową charakterystykę wyróżnionych kategorii intencji, w kolejnych tabelach (tab. 7, 8, 9) zaprezentowano szczegółowe wyniki analizy.

Najlichniesza grupa respondentów (110 odpowiedzi) ujawniając swe intencje błagalne wymieniała zdrowie, jako dobro szczególnie cenne dla siebie i bliskich, proszono o uzdrowienie, pomoc w uwolnieniu od nałogów. Niemal równie ważne okazały się dla pątników trzy kolejne kategorie intencji (każdej przypisano po około 70 odpowiedzi). Modlono się o pogłębienie wiary, umocnienie duchowe, świętość życia jak również nawrócenie dzieci, współmałżonków, wnuków i samych pątników. Proszono o „(...) błogosławieństwo Boże w rodzinie (...)” oraz „(...) dalszą opiekę (...)” w życiu pielgrzymów i ich bliskich. Równie często proszono o różnorodne „(...) Bogu wiadome łaski (...)”. Pielgrzymując modlono się o „(...) uleczenie relacji rodzinnych (...)”, pomoc w rozwiązywaniu trudnych życiowych problemów, ale i siłę w przezwyciężeniu grzechu, swych słabości (43 odpowiedzi). Część pątników (28 odpowiedzi) zwracając się do Boga

Tab. 6. Ilościowy rozkład wyników dla głównych kategorii intencji

Kategoria intencji	Rok			
	2006	2007	2008	2006–2008
	Liczba odp. ^a	Liczba odp.	Liczba odp.	Liczba odp.
Intencje błagalne	171	112	194	477
Intencje dziękczynne	56	53	63	172
Intencje pokutne	16	6	8	30
Pozostałe intencje	7	3	9	19
Suma	250	174	274	698

Objaśnienia: ^a Różnica między liczbą odpowiedzi (liczba odp. = 698) a liczbą respondentów (N = 579), wynika z budowy pytania – pielgrzymi odpowiadając na pytanie otwarte mogli podać więcej niż jedną intencję.

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, pytanie 16).

wyrażało pragnienie poznania swego powołania i wytrwanie w nim, odnalezienie właściwej drogi życiowej. Rodzice oraz sami studenci i młodzież prosili o zdanie egzaminów, szczęśliwe ukończenie studiów jak również znalezienie dobrej pracy (27 odpowiedzi). Wybrani pielgrzymi (18 odpowiedzi) wyruszyli na szlak pątniczy w intencji pogłębienia i utrzymania „(...) miłości w rodzinie (...)”, zgody i przyjaźni. Proszono o dar macierzyństwa i ojcostwa oraz szczęśliwe rozwiązanie dla córek, synowych i przyjaciółek (14 odpowiedzi). W roku 2007 oraz 2008 jedynie sześciokrotnie wspomniano w intencjach osoby zmarłe. Spośród pozostałych intencji błagalnych, jakie pielgrzymi wymienili (20 odpowiedzi) znalazły się prośby o: pokój na świecie, „(...) lepszą szczęśliwą przyszłość (...)”, siłę przetrwania, „(...) łaskę następnej pielgrzymki (...)” oraz modlitwy składane „(...) za ofiary gwałtów i morderstw (...)” (tab. 7).

Pielgrzymi skałeczni wskazując na intencję dziękczynne najczęściej (62 odpowiedzi) deklarowali, że pragną podziękować za wszelkie łaski „Bogu wiadome”. W przypadku pozostałych intencji dziękczynnych znacznie chętniej ujawniano ich pełną treść. Wielokrotnie (38 odpowiedzi) poprzez pielgrzymowanie pątnicy dziękowali za dar drugiego człowieka. Analizując wypowiedzi z tej kategorii należy wyróżnić trzy rodzaje wypowiedzi. Dziękowano za trwałość związku małżeńskiego i rodzinę, dar macierzyństwa i ojcostwa, szczęśliwe rozwiązanie, obecność wspańiałych ludzi (szczególnie członków najbliższej rodziny) w życiu codziennym pątników. Nieco rzadziej (24 odpowiedzi) dziękowano za zdrowie, uleczenie z ciężkiej choroby, ocalenie życia, udaną operację jak również „(...) uwolnienie z nałogu (...)” alkoholowego lub narkotykowego. Pielgrzymi wyrażali również swą wdzięczność (14 odpowiedzi) za zdane egzaminy, ukończenie studiów, znalezienie pracy oraz „(...) przejście na emeryturę (...)” wieńczącą wieloletni wysiłek zawodowy. Dziękując za różnorodne życiowe doświadczenia respondenci wyrażali wdzięczność za „(...) wszystkie dobre i złe chwile (...)”, zarówno za oczywiste dobrodziejstwa jak i te trudne, bolesne zdarzenia i sytuacje, które ostatecznie umacniają i zbliżają do Boga (14 odpowiedzi). W drodze na Jasną Górę składano również podziękowanie (7 odpowiedzi) za wiarę i nawrócenie, „(...) dar nowego życia – rozwój duchowy (...)”, sakramenty święte oraz obecność Boga. Pielgrzymi wyrażali dziękczynienie za „(...) Bożą opiekę (...)” roztaczaną nad nimi oraz najbliższymi członkami ich rodzin (6 odpowiedzi). Wędrówka pątniczym szlakiem stała się formą dziękczynienia za pomoc w trudnych sytuacjach życiowych, wieloletnie istnienie pielgrzymki skałecznej oraz „(...) kanonizację

Tab. 7. Wykaz intencji błagalnych zadeklarowanych przez pielgrzymów

Intencja błagalna, prośba o:	Rok			
	2006	2007	2008	2006–2008
	Liczba odp. ^a	Liczba odp.	Liczba odp.	Liczba odp.
Zdrowie (uzdrowienie)	39	27	44	110
Wiarę i nawrócenie	25	12	34	71
Błogosławieństwo, Bożą opiekę	31	14	25	70
Łaskę Bożą	19	24	27	70
Pomoc w trudnych doświadczeniach	22	10	11	43
Rozeznanie i wytrwanie w powołaniu	9	8	11	28
Dar pracy, zdanie egzaminów	9	6	12	27
Miłość	7	1	10	18
Szczęśliwe rozwiązanie (łaskę macierzyństwa i ojcostwa)	4	2	8	14
Zbawienie zmarłych	0	3	3	6
Inne	6	5	9	20
Suma	171	112	194	477

Objaśnienia: ^a różnica między liczbą odpowiedzi (liczba odp. = 477) a liczbą respondentów (N = 579), wynika z budowy pytania – pielgrzymi odpowiadając na pytanie otwarte mogli podać więcej niż jedną intencję.

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, pytanie 16).

św. Jadwigi (...). Szczegółową ilościową charakterystykę intencji dziękczynnych przedstawiono w tabeli 8.

W intencjach pokutnych pielgrzymowało stosunkowo niewielu pątników, w sumie w latach 2006–2008 jedynie 30 odpowiedzi wskazywało na pokutny charakter pielgrzymowania. Ponadto, pielgrzymi niechętnie zdradzali pełną treść swych intencji. Przede wszystkim poprzez uczestnictwo w pielgrzymce „(...) odpokutowywano winy (...)”, składano przeprosiny. Ponadto też, uczestnicy pielgrzymki w 2006 r. poszukiwali przebaczenia, wyrażali żal za popełnione grzechy, poprzez pątniczy trud pragnęli zadośćuczynić Bogu za popełnione zło (16 odpowiedzi).

Tab. 8. Wykaz intencji dziękczynnych zadeklarowanych przez pielgrzymów

Pielgrzymowanie jako dziękczynienie za:	Rok			
	2006	2007	2008	2006–2008
	Liczba odp. ^a	Liczba odp.	Liczba odp.	Liczba odp.
Wszelkie otrzymane łaski	23	20	19	62
Dar drugiego człowieka	15	5	18	38
Zdrowie (uzdrowienie)	7	8	9	24
Dar pracy, zdane egzaminy	3	8	3	14
Wszelkie życiowe doświadczenia	4	3	7	14
Wiarę i nawrócenie	1	4	2	7
Bożą opiekę	1	3	2	6
Inne	2	2	3	7
Suma	56	53	63	172

Objaśnienia: ^a różnica między liczbą odpowiedzi (liczba odp. = 172) a liczbą respondentów (N = 579), wynika z budowy pytania – pielgrzymi odpowiadając na pytanie otwarte mogli podać więcej niż jedną intencję.

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, pytanie 16).

Intencje błagalne i dziękczynne wyraźnie dominują nad pozostałymi, zadeklarowanymi przez pątników intencjami. Jednak poza wyżej wspomnianymi intencjami pokutnymi można wyróżnić 11 pozostałych rodzajów intencji, wskazywanych przez nielicznych respondentów. Podjęli oni trud pątniczej wędrówki w intencji: uwielbienia Boga, umocnienia swej wiary, „(...) zrozumienia minionych doświadczeń (...)” i siebie samego, by „(...) dać świadectwo swoją postawą (...)” zachęcając innych do pielgrzymowania. Wędrowano w intencji zawierzenia siebie i rodziny Matce Bożej, aby „(...) doświadczyć Boskiej obecności (...), (...) otaczać innych i być otoczonymi modlitwą (...)” oraz doświadczyć Boga we wspólnocie Kościoła, odnaleźć Boga, służyć Mu, poznać Jego naukę i ofiarować swój trud w intencji Kościoła. Ilościową charakterystykę wymienionych intencji przedstawiono poniżej, w tabeli 9.

Tab. 9. Wykaz pozostałych intencji zadeklarowanych przez pielgrzymów

Pielgrzymuję w intencji:	Rok			
	2006	2007	2008	2006–2008
	Liczba odp. ^a	Liczba odp.	Liczba odp.	Liczba odp.
Odpokutowania win	16	6	8	30
Uwielbienia Boga	2	0	1	3
Umocnienia wiary	0	0	3	3
By zrozumieć przeszłość i siebie	2	0	0	2
By dać świadectwo wiary	0	1	1	2
Oddać się w opiekę Matce Bożej	1	0	1	2
By obcować z Bogiem	0	0	2	2
Modlić się we wspólnocie	0	1	0	1
Odnaleźć Boga	0	1	0	1
By złożyć ofiarę za Kościół	1	0	0	1
By służyć Bogu	1	0	0	1
Poznać naukę Boga	0	0	1	1
Suma	23	9	17	49

Objaśnienia: ^a różnica między liczbą odpowiedzi (liczba odp. = 49) a liczbą respondentów (N = 579), wynika z budowy pytania – pielgrzymi odpowiadając na pytanie otwarte mogli podać więcej niż jedną intencję.

Źródło: badania własne (kwestionariusz ankiety, pytanie 16).

5. Podsumowanie

Dla pielgrzymów skałecznych intencja w jakiej pątnicy pielgrzymowali na Jasną Górę przybrała niemal wyłącznie charakter religijny. Forma pytania otwartego pozwoliła wykazać wyraźną dominację intencji błagalnych (477 odpowiedzi), drugą grupą intencji najczęściej wymienianych przez pielgrzymów okazały się intencje dziękczynne (172 odpowiedzi). Potrzebę pokuty ujawnili nieliczni pielgrzymi (30 odpowiedzi). Intencje poza religijne wymieniano niezwykle rzadko, choć

warto przypomnieć, że gdy zaproponowano pątnikom (w innej części kwestionariusza) do wyboru cele o charakterze świeckim, pielgrzymi wskazywali na chęć realizacji również takich potrzeb poprzez pielgrzymowanie (Michalska 2008: 87–102, Michalska 2014a: 211–224). Dlatego też dopiero zestawienie wyników opinii badanych dotyczących intencji (pytanie 16) i celów (pytanie 15), pozwala nakreślić pełniejszy obraz dążeń i motywacji, determinujących aktywność pątniczą uczestników pielgrzymki skałecznej. Analiza odpowiedzi na obydwie z wyżej wymienionych pytań jednoznacznie wskazuje na dominację intencji ale i celów o charakterze religijnym. Uznano, że ich realizacja umożliwia zaspokojenie m. in. potrzeby bezpieczeństwa i samorealizacji (Madsen 1980: 434, 438, Maslow 1990: 76, 80, 86, Maslow 2004: 31, Michalska 2008: 94–95, Michalska 2014a: 214–215, 220–221). Zgodnie z humanistyczną koncepcją motywacji autorstwa amerykańskiego psychologa A. Masłowa, powyższe dążenia zajmują niezwykle ważne miejsce w hierarchii potrzeb ludzkich. Wyniki prowadzonych badań wskazują, że mogą być one zaspokajane poprzez pielgrzymowanie. Jednocześnie wykazano, że motywacja religijna nadal stanowi najsilniejszy bodziec warunkujący ciągłość istnienia i rozwój pieszego ruchu pątniczego. Na koniec warto zaznaczyć, że nie wszyscy pątnicy pielgrzymują w konkretnej intencji¹⁰. Dla pewnej grupy osób¹¹ zasadnicze znaczenie ma sam akt pielgrzymowania.

Podziękowania

Składam serdeczne podziękowania moim rozmówcom za życzliwość i przekazane informacje. Elżbieta Szumska – absolwentka Duszpasterstwa Akademickiego *Skatka*, uczestniczka Pieszej Pielgrzymki Skałecznej od 1976 r. (przez ok. 29 lat), współorganizator pielgrzymki, nazywana przez pątników „Matką pielgrzymki”.

Andrzej Bac – współorganizator (jako przewodniczący Rady Duszpasterstw Akademickich powołanej przez Karola Wojtyłę w 1977 r.) Białego Marszu w 1981 r.

¹⁰ Powyższą opinię potwierdza również dziennikarka Radia Kraków Anna Kluz-Łoś, prowadząca liczne rozmowy z pielgrzymami wędrującymi różnymi szlakami pątniczymi wiodącymi do Częstochowy jak i do Santiago de Compostela. Zdaniem dziennikarki, często „(...) idzie się żeby być w drodze i ta droga jest (...) bardzo ważna (...)”; wywiad 3.

¹¹ W prowadzonych badaniach ankietowych każdorazowo o braku intencji informował co najmniej jeden pielgrzym (w 2006 r. – 1 odpowiedź, w 2007 r. – 1 odpowiedź, w 2008 r. – 2 odpowiedzi).

Od 1981 r. współorganizator, współcześnie koordynator Pieszej Pielgrzymki Krakowskiej. Konsulator Rady ds. Apostolstwa Świeckich Konferencji Episkopatu Polski, zastępca dyrektora wykonawczego oraz przewodniczący sekcji logistyki komitetu organizacyjnego Światowych Dni Młodzieży Kraków 2016.

Literatura

Materiały archiwalne

Archiwum klasztoru Ojców Paulinów na Skałce w Krakowie (ASk)

ASk 1: *Zaproszenie na październikowe spotkanie popielgrzymkowe*, 1988, ASk, brak sygnatury.

ASk 2: *Zeszyt zapisów uczestników Pieszej Pielgrzymki Skałecznej*, 2006, ASk, brak sygnatury.

Publikacje

Balon Z., Samsonowska K., 1996, *Piesza Pielgrzymka Krakowska na Jasną Górę*, „Peregrinus Cracoviensis”, 4, s. 59–72.

Glaser B., 1978, *Theoretical Sensitivity*, CA: Sociology Press, San Francisco.

Gruszczyński L.A., 2003, *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Gubała J., Krajewska A., Bac A., 2002, *Piesza Pielgrzymka Krakowska na Jasną Górę 1981–2001*, Parafia Rzymsko-Katolicka Św. Jana Chrzciciela, Kraków.

Jabłoński Z. S., 1996, *Piesza pielgrzymka ze Skałki w Krakowie na Jasną Górę*, „Peregrinus Cracoviensis”, 4, s. 39–57.

Katechizm Kościoła Katolickiego, 1994, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań.

Konecki K. T., 2000, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Madsen K. B., 1980, *Współczesne teorie motywacji. Naukoznawcza analiza porównawcza*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Maslow A. H., 1990, *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Maslow A. H., 2004, *W stronę psychologii istnienia*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań.

- Michalska M., 2008, *Cele i motywy pielgrzymowania z Krakowa na Jasną Górę na przykładzie XXXI Pieszej Pielgrzymki Skątecznej*, „Peregrinus Cracoviensis”, 19, s. 87–102.
- Michalska M., 2014a, *Spółeczno-geograficzne uwarunkowania pieszego pielgrzymowania z Krakowa na Jasną Górę (na przykładzie Pieszej Pielgrzymki Skątecznej)*, rozprawa doktorska w archiwum Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz.1, Kraków.
- Michalska M., 2014b, *Spółeczno-geograficzne uwarunkowania pieszego pielgrzymowania z Krakowa na Jasną Górę (na przykładzie Pieszej Pielgrzymki Skątecznej)*, rozprawa doktorska w archiwum Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz. 2, Kraków.
- Reber A. S., Reber E. S., 2005, *Słownik Psychologii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Sztumski J., 2005, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, „Śląsk” Sp. z o.o. Wydawnictwo Naukowe, Katowice.
- Tomoń S., 2007, *Szli w upale, ze Skątki w Krakowie...*, Biuro Prasowe Jasnej Góry, <http://www.jasnagora.com/wydarzenieDuze.php?ID=3000> (dostęp: 06.04.2016).
- Tomoń S., 2008, *Pieszko Jurę, ze Skątki w Krakowie*, Biuro Prasowe Jasnej Góry, <http://www.jasnagora.com/wydarzenieDuze.php?ID=3982> (dostęp: 06.04.2016).
- Władyczanka M., 1993, *Pielgrzymkowe szlaki*, [w:] Z. S. Jabłoński (red.), *Pątniczym szlakiem Orlich Gniazd*, Wydawnictwo Zakonu Paulinów PAULINIANUM, Jasna Góra – Częstochowa, s. 11–18.

Wykaz wywiadów (archiwum prywatne)

wywiad 1: wywiad z Bac A. (przeprowadzono: 27.02.2012).

wywiad 2: wywiad z Szumską E. (przeprowadzono: 04.05.2012).

wywiad 3: wywiad przeprowadzony przez A. Kluz-Łoś w ramach programu Radia Kraków – „Duchowe Wędrowki” (przeprowadzono: sierpień 2010, archiwum Radia Kraków).

Strony internetowe

www 1: Sanktuarium Męczeństwa Św. Stanisława na Skalce, *Pielgrzymka Skąteczna*, <http://www.skalka.paulini.pl/page,30.html> (dostęp: 06.04.2016).

www 2: Piesza Pielgrzymka Krakowska, *List Metropolity Krakowskiego na XXX Krakowską Pielgrzymkę Pieszą na Jasną Górę*, http://pielgrzymkakrakowska.diecezja.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=557:list-metropolity-krakowski&catid=4:aktualnoci&Itemid=2 (dostęp: 02.01.2012).

Marta Michalska, dr

Kraków, marta.michalska@tlen.pl